

**FİNANSAL MANİPÜLASYONLARIN ORTAYA
ÇIKARILMASI VE ÖNLENMESİNDE ADLİ
MUHASEBENİN ÖNEMİ: TÜRK HUKUK SİSTEMİNDE
VAR OLMASI GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE BİR
TARTIŞMA**

**A DISCUSSION ON THE IMPORTANCE AND
NECESSITY OF FORENSIC ACCOUNTING FOR THE
TURKISH LAW IN TERMS OF DISCOVERING AND
PREVENTING FINANCIAL MANIPULATIONS**

Doç.Dr.Hayrettin USUL*
Doç.Dr.Metin TOPÇUOĞLU**

ÖZET

Teknolojideki hızlı gelişim mali suçların oluşum şeklini ve yapısını değiştirmiştir. Bu değişim, bu tür suçların ortaya çıkarılmasında ve başlangıcında önlenmesinde yeni teknikleri de zorunlu kılmaktadır. Çünkü, mali piyasalarda manipüle bir işlem yaparak haksız kazanç sağlamak isteyen bir kişi, bu niyetini teknolojiyi kullanarak yerine getirmektedir. Buna karşılık eski yöntemlerle, yapılan bu haksız fiilin önlenmesi veya ortaya çıkarılması imkânsızdır. Bu imkânsızlık, dünya üzerinde bu suçlarla ilgilecek bir meslek dalının doğmasına neden olmuştur. Adli muhasebecilik olarak tanımlanan bu meslek, günümüzde mali suçların ortaya çıkarılmasında adli makamlara hizmet vermekte ve böylece adaletin hızlı ve doğru bir şekilde oluşmasına yardımcı olmaktadır.

ABSTRACT

Tremendous developments in technology have changed the form of financial crimes, which require new methods to discover and prevent such crimes. In other words, technology is utilized for manipulation in financial markets. On the other hand, traditional methods cannot discover or prevent this technology-based crime. The weakness of the traditional methods caused the development of a new profession to deal with the technology-based crimes. This new profession is called as forensic accounting and it serves legal authorities to discover financial crimes.

Denetim, Manipülasyon, Adli Muhasebe JEL Classification: K220, M 420 ve M 480

Auditing, Manipulasyon, Forensic Accounting, JEL Classification: K220, M 420 ve M 480

* Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, hayrettinusul@sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ticaret Hukuku Anabilim Dalı metint@sdu.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüz dünyasında bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişim ve bu gelişimin sonucu ortaya çıkan kompleks yapılanmalar, suçun oluşum şeklini ve niteliği değiştirmiş; yeni suç tipleri, risk ve tehditler oluşturmaya başlamıştır. Özellikle; bilişim teknolojilerinin mali piyasalarda etkin olarak kullanılması, bu piyasalarda bilgi akış sistemlerinin değişmesine ve sisteminde daha kompleks hale gelmesine neden olmuştur.

Bu durum, mali teknikleri bilmeyen veya bilmek zorunda olmayan kişilerin veya kurumların manipüle edilmesini kolaylaştırmış, bunun sonucu olarak da haksız fiiller artma eğilimi göstermiştir. Bu artan bu eğilim sonucu gelişmiş ülkelerde yeni tedbirlerin alınmasını gündeme getirmiş, bazı Avrupa ülkeleriyle Amerika Birleşik Devletleri'nde bir takım yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Teknoloji ve iletişim araçlarının hızla ve sürekli olarak gelişmesi hiç şüphesiz hukuka aykırı fiillerin ve faillerin takibini kolaylaştırmıştır. Ancak bu durum, aynı ölçüde hukuka aykırı fiillerin tespitini ve sonuçlandırılmasını da güçleştirmiştir. Tespit edilen hileli kayıtlar ile dolandırıcılık işlemleri suç failleri tarafından aynı yöntemle değil, çoğunlukla farklı yollarla icra edilmektedir (Baird and Zelin, 2008:2). Bu gün için ekonomik suçların işleniş şeklini, kapsamını ve sonuçlarını, gelecek zamanı da kapsayacak şekilde sınırlayıcı bir çerçevede öngörebilmek ve düzenleyebilmek mümkün değildir. Zira hukuk, sosyal gelişmeleri arkadan takip etmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı Amerika ve Avrupa'nın sermaye piyasası gelişmiş ülkelerinde gelişmiş bilişim teknolojilerini kullanarak manipüle yapmak isteyen kişilere karşı yeni bir örgüt kurulmuştur. Forensic Accountant olarak adlandırılan bu örgüt; hata veyahut ta hilelerin önlenmesi amacıyla analiz, inceleme, soruşturma, denetleme veya sorgulama işlemlerini yapan ve bu işi meslek edinmiş kişilerden oluşmaktadır (Pazarçeviren, 2005: 2).

Adli muhasebeci olarak dilimize çevrilen bu kavramın Türk Hukuk Sisteminde neden yer alması gerekliliği bu çalışmanın ana konusudur. Bu bağlamda, çalışmada önce adli muhasebecilik mesleği tanıtılacak, daha sonra hukuk sistemimizde neden yer alması gerektiği tartışılacaktır.

2. ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİ VE KAPSAMI

Orijinal adıyla “Forensic Accounting” olarak tanımlanan adli muhasebecilik, ekonomik suçların tespit ve takibinde muhasebe bilgi ve tekniklerinden yararlanılmasını konu edinen bir uygulama alanıdır. (Singleton,2006:43). Bu uygulama alanı; muhasebe kayıtlarının gerçeğe uygun olarak tutulması ve izlenmesi, planlama, mali analizler, işletmelere ve malvarlığına değer biçilmesi, nakit ve bütçe yönetimi, ticari defter ve belgelerin tutulması ve saklanması, birleşme ve devralmaların değerlendirilmesi, borsanın manipüle edilmesi ve de sigortacılık gibi pek çok konunun izlenmesinde önem taşıyan alanlardır. Kısaca adli muhasebecilik adeta ekonomik veri analizlerinin dedektifliği mesleğidir.

Ülke ekonomisine zarar veren veya tehlikeye sokan, ekonomik hayatta geçerli olan itimat unsurunu ihlal eden eylemler, "ekonomik suç" olarak kabul edilmektedir (Dönmezer,1987: 20). Bu anlamda çok uluslu şirket ve teşebbüsler tarafından ekonomik gücün kötüye kullanılması; milletlerarası örgütler veya devletçe tahsis edilmiş olan fonların zimmete geçirilmesi yahut hileyle ele geçirilmesi; enformatik alanında (verilerin, sırların ihlali gibi) suç işlenmesi; hayali şirketler kurulması; bilançoların tahrifi, uydurulması, muhasebe ve defter tutma yükümlülüğünün ihlali; şirketlerin sermaye ve ticari durumları hakkında hileli işlemler yapılması, yanlış ve yanıltıcı bilgiler verilmesi; ortaklar veya alacaklılar aleyhine hileli uygulamalara başvurulması (iflas, fikrî ve sınaî mülkiyet haklarına tecavüz gibi), tüketicinin zaaf ve tecrübesizliğinin kötüye kullanılması gibi fiiller de adli muhasebenin uygulama alanına girmektedir.

Adli muhasebe kavramıyla ilgili olarak bu güne kadar resmi bir tanım yapılmamış olmasına rağmen, literatürde kabul görmüş tanımlara göre adli muhasebe; çözümlenmemiş meselelerde kanıt elde etmek amacıyla mali becerilerin ve araştırmacı bir zihniyetin kullanılmasıdır. Başka bir tanımla adli muhasebe; soruşturma tekniklerini kullanarak muhasebe ve ticaret becerileriyle entegre olma, karmaşık mali olayları çözümlenme, dolandırıcılık gibi etik olmayan davranışları ortaya çıkarma ve ekonomik suç işleyen kişiler aleyhine delilleri toplayıp, mahkemelere kabul edilebilecek bir şekilde sunma işlevidir.(Aktaş ve Kuloğlu, Mayıs 2008:102-103)

Diğer taraftan IRS’(Amerika Gelirler Servisi)den emekli olduktan sonra adli muhasebeci olarak çalışan R. Roche ise adli muhasebeciyi şöyle tanımlamıştır; “Muhasebe kayıtlarının arka planını kontrol eden, işletmede hazırlanan belgelere şüpheyle yaklaşan, bilirkişi raporu hazırlayan, mülakat tekniklerini çok iyi kullanarak ayrıntılı çalışmalar yapıp, yalan ihtimalini ortaya çıkararak gerçeği bulan kişidir”(Crumbley,1995: 23).

Yukarıda verdiğimiz tanımları bir bütün halinde irdelersek adli muhasebeci; şüpheli bir yaklaşım sergileyen, dirençli olan, yaratıcı bir zekâya ve güçlü bir ön sezgiye sahip bulunan, çevresinde güvenilir olarak tanımlanan bir araştırmacıdır.(Pazarçeviren, 2005:10).

Adli muhasebecilerin çalışma alanları ise aşağıdaki gibidir (Bozkurt, Ekim 2000: 57-58; .(Digabriele; July-August 2008: 331-334);

- Bir adli davanın gerek açılma aşamasında ve gerekse yargılama aşamasında hakim, savcı ve avukatlara gerekli hizmeti verme işlevinin yerine getirilmesi. Verilecek bu hizmet gerekli verilerin toplanması ve analiz edilmesi şeklinde gerçekleşir. Bu tür davalara örnek olarak; yolsuzluk davalarını, kişilerin veya kurumları mali anlaşmazlıklardan doğan davaları ve iflas davalarını örnek olarak gösterebiliriz.
- Mahkeme heyetinin yürütmekte olduğu bir davayı başarılı bir biçimde sonlandırılmasında adli muhasebecilerin şahitliklerinden yararlanabilirler. Adli muhasebeciler almış oldukları eğitimin etkisiyle, özellikle mali davalarda araştırma yapmak, araştırma

sonuçlarını analiz etmek ve analiz sonucu oluşan kanaatlerini mahkeme heyetiyle paylaşarak, davaların adaletli bir biçimde sonuçlandırılmasında etkin rol oynarlar.

- İleride ayrıntılı olarak izah edileceği üzere, günümüzde hileler çok farklı bir biçimde ve farklı yöntemlerle gerçekleşmektedir. Adli muhasebeciler hile denetçiliğinde de uzman olduklarından; yapılan hileleri kanıtlarıyla ortaya çıkarma, verilen zararların boyutunu hesaplama ve yapılabilecek hileleri önleme ve caydırıcı önlemler alırlar. Bu bağlamda adli muhasebeciler sadece adli mercilere intikal etmiş hile ve yolsuzluklarla değil, aynı zamanda işletmeler arasındaki mali anlaşmazlıklarda da hakemlik görevi yapmaktadırlar.
- Şirket birleşmelerinde veya devir alınmalarında, birleşen veya devir alınan şirketin mali kayıtlarını inceleyerek, şirketin gerçek değerinin hesaplamasını yaparlar.
- Kişi veya kuruluşların para hareketlerini izlenmesine yardımcı olarak, gerek kara paranın aklanması gerekse uluslararası terör hareketlerinde paraların izlenmesinde ilgili kuruluşlara yardımcı olurlar.
- Sermaye piyasalarında yapılan manipülasyon hareketlerini ortaya çıkararak, haksız kazançların önlenmesinin yanı sıra, bu tip olayları soruşturma konusu yapan idari ve adli mercilere yardımcı olurlar. Ayrıca, yapılmak istenen bir manipülasyon hareketinin ortaya çıkacağını bilen kişi veya kurumlar, adli muhasebecilerin caydırıcı işlevlerinden dolayı bu arzularından vazgeçebilirler. Bu durum, sermaye piyasasına yatırım yapan veya yapacak olan bireysel yatırımcıları korur.
- Adli muhasebeciler, şirketlerin yeniden yapılandırma işlevlerinde yardımcı olurlar.
- Adli muhasebe programı açan üniversitelere akademik yardım yaparlar.

3. ADLİ MUHASEBECİLİK MESLEĞİNİ GEREKTİREN NEDENLER

Adli muhasebecilik mesleğini gerektiren nedenlerin başında; işletmelerin, devletin, kanun koyucularının ve mahkemelerin bilgi teknolojilerindeki hızlı değişime ayak uydurabilecek, ileri düzeyde yapılan mali hata hileleri ortaya çıkaracak uzmanlara olan ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaç, hilelerin “Niçin” yapıldığını bulmak için değil, “Nasıl” yapıldığını ortaya çıkarmak içindir. Bu bağlamda, adli muhasebeci mali bilgisine mental araştırma tekniklerini de ekleyerek; çözümlenemeyen problemlerin çözme ve adaletin oluşmasına yardımcı olmaktadır (Digabriele; July-August 2008: 331). Aşağıda adli muhasebe mesleğine olan gereksinimler ayrıntılı şekilde tartışılmaya çalışılmıştır.

3.1. Etik Dışı Davranışların Artması

2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde başlayan ve dalga dalga diğer ülkelere sıçrayan muhasebe uygulamalarındaki usulsüzlüklerin altında işletme yönetici veya sahiplerinin maddi ve manevi güç kazanma isteği yatmaktadır. İşletme sahipleri veya yöneticileri uygulamış oldukları muhasebe sistemini kendi istek ve arzularına göre dizayn ederken, muhasebe ilke ve standartlarını ya göz ardı etmekte ya da bu ilke ve standartların boşluklarından yararlanmaktadırlar (Usul,2007:48). Çünkü muhasebe ilke ve standartları bazı işlemlerin gerçekleştirilmesi sırasında yorumlara o kadar açık olabilir ki, bu açıdan bakıldığında işlemlerde bir hatanın olmadığı görülebilir (Saltoğlu, Eylül 2003:108).

İşletme yönetimi gerek daha fazla kazanma isteği gerekse işletmedeki konumunu sağlamlaştırma arzusu ile çeşitli şekillerde etik dışı davranışlar gösterebilir. Gelirin gizlenmesi veya abartılması, giderlerin gizlenmesi veya abartılması, işletme yönetimi veya sahiplerinin amacına yönelik bilanço ve gelir tablolarının çıkarılması ve bunların baz alınarak analiz edilmesi örnek olarak gösterilebilir (Goldman,Summer 2008:69). Burada söz konusu olan konu ise, bu davranışların önlenilme refleksinin olup olmadığıdır. Günümüzde yapılan etik dışı davranışlar geçmişe oranla yöntem değiştirdiğinden dolayı, eski yöntemlerle bu refleksin oluşması çok zordur.

Amerikan soruşturma bürosuna göre, yılda 300 Milyar Dolar değerinde mali suç işlenmektedir (Digabriele; July-August 2008: 331). Bu suçlar işletmenin üst yönetimi tarafından gerçekleştirilebileceği gibi, işletmede çalışanlar tarafından da yapılabilmektedir. Yine, MASAK'ın verilerine göre ülkemizde yapılan şüpheli işlemlerin sayısında gün geçtikçe artış görülmektedir. Örneğin, 2004 yılında 411 adet şüpheli işlem tespit edilirken, bu rakam 2008 yılında 7026' a yükselmiştir (www.masak.org.tr;15.09.2009). Yine, Pricewaterhouse Coopers (PwC)'nin 2005-2007 yıllarını kapsayan "Global Ekonomik Suç Araştırması"¹ verilerine göre, Türkiye'nin ekonomik suçlardan kaynaklanan mali kaybı 3,9 Milyon Dolardır. Dünya ortalamasının 2,4 milyon seviyelerinde bulunduğu dikkate alınırsa Türkiye ortalamasının dünya ortalamasından %63 daha yüksek olduğu görülmektedir. İlgili araştırmada, Türkiye'deki şirketlerin %36'sında bir veya daha fazla ekonomik suç işlendiği, söz konusu suçların %37'sinde olayın faillerine karşı hiçbir hukuki işlem yapılmadığı kaydedilmiştir (http://www.pwc.com/tr;26.08.2009).

Yapılan bu etik dışı bu davranışlar düne kadar sadece işletme sahipleri veya ortaklarını ilgilendirirken; günümüzde işletmeden beklentileri olan çalışanları, küçük yatırımcıları, devleti, kredi kurumlarını, sendikaları kısaca tüm kamuoyunu da dahil etmiştir. İşlenen bu mali suçlar, hiçbir şeyden haberi olmayan kişi veya kurumların varlıklarının haksız bir şekilde

¹ Araştırmada ekonomik suç kapsamında, hırsızlık, hileli işlemlerle şirket aktiflerinin azaltılması, sahte ödemeler, mali tablolarda sahtecilik, yolsuzluk, rüşvet, para aklama, fikri hakların ve ticari sırların ele geçirilmesi ve izinsiz kullanılması gibi suçlar kastedilmiştir.

küçük bir gruba transferini gerçekleştirerek haksız kazançların çoğalmasına neden olmuştur.

3.2. Muhasebe Öğretisinin Yetersizliği

Bugün üniversitemizde verilen muhasebe eğitiminde amaç; muhasebenin temel kavram ve ilkelerini vererek, öğrencilerin bu ilkeler eşliğinde bilgiyi oluşturması, ölçmesi ve analiz ederek karar aşamasında kullanımını sağlamaktır (Zaif, 2004). Bu nedenle günümüz muhasebe eğitimi; muhasebe sistemini tanımlama ve bu sistem içinde kayıtlama ve raporlama süreçlerini öğretmek, analiz edilmesini ve yorumlamasını amaç edinmiş muhasebe kural ve prosedürlerinin öğretimini içermektedir.

Dolayısıyla günümüz muhasebe eğitimi; hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında, yönetimin yaptığı manipüle işlemlerin tespit edilmesinde ve mali tabloların amaca uygun olarak düzenlemesini engellemede yetersiz kalmaktadır (Cherly and Okcabol, August 2005:573). Bu yetersizlik, muhasebe eğitiminden değil, muhasebenin genel yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü muhasebe klasik tanımına göre; belgeleri kaydetme, sınıflama ve analiz yapma işlemidir. Muhasebenin bu işlemlerini nasıl yerine getireceğini belirleyen çeşitli kurallar mevcuttur. Bu kurallar muhasebe kayıtlarının nasıl yapılacağını ve de nasıl raporlanacağını belirlerken, hata veya hileli işlemlerin nasıl ortaya çıkarılacağı konusunda kılavuzluk yapmamaktadır. Örneğin, Amerikan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP), Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ve Uluslararası Mali Raporlama Standartlarının (IFRS) odak noktası belgelerin kayıt edilmesi ve raporlanmasıdır.

Oysaki mali işlemlerde yapılan manipülasyonların ortaya çıkarılması ileri düzeyde uzmanlık istemektedir. Bu uzmanların da yetiştirilmesi üniversitelerin işidir. Ancak bu görevin lisans eğitiminde verilen muhasebe dersleriyle yerine getirmeleri çok zordur. Bu zorluk; üniversitelerde verilen eğitim ve öğretimin kalitesinden değil, muhasebe derslerinin amacından ve odaklandığı noktalardan kaynaklanmaktadır.

3.3. Bilirkişilerin Odaklanma Noktalarındaki Farklılıklar

Mali davarlarda bilirkişilik yapan mali müşavir ve bağımsız denetçiler 3568 sayılı yasaya göre üniversitelerde lisans eğitimini tamamlamak zorundadırlar. Ancak verilen bu eğitimlerin izlediği format, adli muhasebecilerin öğreniminde izlediği formatlardan farklıdır. Dolayısıyla, bu farklılık üzerine yapılan eğitim sonucu mali davalarda bilirkişilik yapacak olan mali müşavir ve bağımsız denetçilerin odaklandığı noktalarda farklılık gösterecektir. Örneğin, mali müşavirin odaklandığı nokta belgelerin standartlara veya yasalara uygun şekilde kayıt altına alınması iken, bağımsız denetçilerin odak noktası ise yapılan kayıtların belgelere ve muhasebe ilkelerine uygun olup olmadığının incelenmesidir.

Bu bağlamda; her iki meslek grubu için kayıtların belgeler bazında desteklenmesi yeterlidir. Oysaki yapılan kayıtlarda esas alınan belgelerin güvenilirliği ile taşıdığı işlevlerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Diğer bir ifadeyle, muhasebe kayıtlarında kullanılan belgeler yasal olarak belirlenen şartlarına uygun hazırlanmış olsa dahi, hazırlanma amacı farklı olabilir. İşte bağımsız denetçi, kullanılan belgelerin yasanın istemiş olduğu hususları taşıyıp taşımadığını incelerken; adli muhasebeci bu belgelerin kullanım niyetini irdeler. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetçi çok sayıda rakamlarla ilgilenirken, adli muhasebeci bu rakamların arka planına odaklanır. Bu bağlamda, bağımsız denetçi planlanmış hileleri tespit edebilir. Buna karşılık adli muhasebeci ise yapılan hile veya hilelerin planlanma şeklini ortaya çıkarır. Nitekim, ülkemizde faaliyet gösteren bağımsız denetim firmaları üzerinde yapılan bir çalışmada, bağımsız denetçilerin hile denetimine yeterli zaman ayırmadıkları gözlemlenmiştir (Kiracı, 2005: 119-121).

Bu konuya 1994- 2003 yılları arasında mali sorunlar nedeniyle TMSF'ye devir edilen 25 bankadan bazıları örnek olarak verilebilir. Yaklaşık olarak 30 Milyar Dolar açık vererek fona devir edilen bu bankalar ilgili yasalar uyarınca bağımsız denetimden geçmiş ve denetim sonucunda olumlu rapor yayımlanmıştır. Örneğin, ESBANK'a ait 1998 dönemini inceleyen bağımsız denetim kuruluşu olumlu görüş bildirmesine rağmen, fon adı geçen bankaya mali kriz nedeniyle fon el koymuştur. Bu el koyma sonucunda da çok sayıda yatırımcının elinde bulunan hisselerin değeri sıfırlanmıştır (Önder, 2001:6-7). Yine İmar Bankası'nın çift kayıt tuttuğu fona devir edildikten sonra anlaşılmıştır (TMSF, Ekim 2009: 42-43) Burada önemli olan nokta, denetim kuruluşunun görevini yapmadığı şeklinde bir suçlamanın anlamsız olmasıdır. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, denetim kuruluşu veya şirketinin amacı yapılan muhasebe kayıtlarının genel kabul görmüş yasal ilke ve standartlara uygunluğunu incelemektedir. Dolayısıyla, yapılan denetim genel kabul görmüş denetim standartlarına ve uluslararası denetim standartlarına uygun olarak yapılmışsa; bir usulsüzlükten bahsetmek çok zordur. Denetim standartları; denetimi yapılacak olan işletmenin muhasebe kayıtlarının muhasebe ilke ve standartlarına uygun olup olmadığının denetimine ağırlık vermektedir. Oysa hile ve haksiz fiillerin denetimi, daha önceden de ifade ettiğimiz gibi ayrı bir uzmanlık ve denetim teknikleri gerekmektedir. Dolayısıyla da, fona devir edilen 25 bankanın denetiminde, denetim şirketlerinin suçlanması haksızlık olarak tanımlanabilecektir.

3.4. Bilirkişi Müessesinin Yetersizliği

Türk Hukuk Sistemi; çözümü, uzmanlığı ve özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde mahkemelerin bilirkişiden yararlanma imkânı sağlamaktadır. Bilirkişiler ise; gerçek veya tüzel kişiler arasından, belirlenen uzmanlık alanlarına göre, her yıl için il adli yargı adalet komisyonları tarafından düzenlenecek bir liste ile tespit edildiği gibi, inceleme konusu özel veya teknik bilgiyi gerektiren işleri meslek edinenler veya bunları yapmaya resmen yetkili olanlar (Mali müşavirler, doktorlar, ebeler, mühendisler, mimarlar v.s.) arasından da seçilebilirler CMK m. 65).

Ceza Muhakemesi Kanunumuz: “Cumhuriyet savcısı, katılan vekili, şüpheli veya sanık, müdafii veya kanunî temsilci, yargılama konusu olayla ilgili olarak veya bilirkişi raporunun hazırlanmasında değerlendirilmek üzere

ya da bilirkişi raporu hakkında, uzmanından bilimsel görüş alabilirler” (CMK m. 67/6) hükmü gereğince bilirkişi raporunu bilimsel görüş olarak değerlendirmiştir. Benzer şekilde HUMK tasarısında da “İspat ve deliller” ile ilgili kısımda, “Uzman görüşü” başlığı altında “Taraflar, dava konusu olayla ilgili olarak, uzmanından bilimsel mütalâa alabilirler” (m. 297/1) hükmüne yer verilmiştir.

Yukarıda verdiğimiz açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Türk Hukuk Sisteminde davanın yürütülmesi ve sonuçlandırılmasına uzmanlık sıfatının gerektirdiği bilgi ve yetenekleri ile katkıda bulunabilecek kişilerin görüş veya görüşlerinden yararlanılabilmektedir. Her ne kadar Avukatlık Kanunumuz², hukuki konularda görüş verme yetkisini sadece baroya kayıtlı avukatlarla sınırlandırmış ise de CMK ve HUMK tasarısı uzman olarak görüş veya görüşlerinden yararlanılabilecek kişileri sınırlandırmamıştır. Hukuki konularda baroya kayıtlı olmasa bile belirli bir konuda temayüz etmiş, geniş bilgiye sahip kişilerden uzman sıfatıyla yararlanmak mümkün olmaktadır.

Burada önemli olan konu hukuk sistemimizde oldukça etkin olan bilirkişilerin ne kadar uzman olduklarının sorgulanması gerekliliğidir. Diğer bir ifadeyle, gerek HUMK ve gerekse CMK’ya göre oluşturulan listelere isim yazdıran kişilerin bilirkişilik olgusunu meslek olarak edinip, edinmediği veya hangi oranda edindiği bizce tartışılmalıdır. Çünkü bilirkişilik bir meslek değil; kamu adına hareket eden ve adaletin oluşmasına yardımcı olan bir sistemdir. Bu bağlamda, bilirkişi olarak atanacak kişinin de belirli bir standartlara sahip olması ve bu işlevi bir meslek olarak görmemesi gerekmektedir. Eğer, bilirkişilik müessesesi amacından uzaklaşarak; bilirkişilik görevini meslek haline getirmiş kişilere pazara kazandıran veya geçimini sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkarsa, bu durum bilirkişilik müessesinin etkinliğini tartışmalı hale getirebilir.

3.5. Hukuk Fakültelerinde Verilen Mali Eğitimin Yetersizliği

Aslında mali suçlarda bilirkişilik müessesesinin oldukça etkin olması, hukuk fakültelerimizde verilen mali derslerin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu yetersizlik açılan mali suçlara bakan hakim veya savcılar bu suçlarla ilgili olarak bilirkişilere başvurmasını ve bilirkişilerden gelecek raporlar doğrultusunda hareket etmesini zorlamaktadır. Bu durum adaletin ya geç tecelli etmesini ya da hiç etmemesini sonuç olarak kendini göstermektedir. Örneğin, SPK’nın 2002 yılı ile 2008 yılları arasında yayımlanmış olduğu faaliyet raporlarını incelediğimizde; 2008 yılı itibariyle Türk Sermaye Piyasasında her üç günde bir manipülasyon yapıldığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle; Türk Sermaye Piyasasında yıllar itibariyle yapılan manipüle işlemlerin sayısında artış görülürken, mahkemelerde sonuçlandırılan dosya sayısında ise azalış görülmektedir. 2002 yılı itibariyle 106 dosya sonuçlandırılmışken, bu sayı azalma eğilimi göstererek 2008 yılında 76 dosyaya inmiştir.

² “Kanun işlerinde ve hukuki meselelerde mütalâa vermek, mahkeme, hakem veya yargı yetkisini haiz bulunan diğer organlar huzurunda gerçek ve tüzel kişilere ait hakları dava etmek ve savunmak, adli işlemleri takip etmek, bu işlere ait bütün evrakı düzenlemek, yalnız baroda yazılı avukatlara aittir (m. 35/1)”.

Aynı şekilde SPK'nın 2002 ile 2008 yılları arasındaki raporlarını karşılaştırdığımızda, karşımıza çıkan bir başka sorun ise insider trading olarak tanımlanan içeriden öğrenme ve buna göre manipüle yapma işlemlerindeki yıllar itibarıyla artış eğilimidir. SPK gerek manipüle gerekse insider trading işlemlerine karşılık yeterli denetimi yapmasına ve bu işlemleri yapan kişi veya kurumlar hakkında yargıya başvurmasına rağmen, yargı sürecinde hakimin konulara vakıf olmaması nedeniyle dosyaları bilirkişilere vermesi ve de bilirkişilerin de yeterli bilgiye sahip olmamasından dolayı etkili sonuç alınmaması bu tip haksız fiillerde artışa neden olmaktadır.

Ekonomik suç teşkil eden fiil ve işlemlerin ortaya çıkartılması, takibi ve sonuçlandırılması hukuk bilgisi dışında ekonomi ve muhasebe bilgilerini de gerektirmektedir. Hatta ekonomik suç oluşturan fiillerin bir kısmının, bu gün yaygın olarak kullanılan elektronik ortamda icra edildikleri düşünülürse, söz konusu fiillerin salt hukuk bilgisiyle izlenmesi ve ortaya çıkartılabilmesinin mümkün olmadığı anlaşılır. Bu sebeple genel olarak yargı erkine yardım edecek; ekonomik suçların tespitini yapacak; muhasebe kayıtlarının incelenmesini gerçekleştirecek; şirket malvarlığı değerlerinin, alacaklıların ve yatırımcıların korunması sağlayacak uzman bir bilirkişinin katkısı zorunludur. Bu bilirkişinin adli muhasebeci olacağı aşikardır.

3.6. Hata ve Hilelerin Ortaya Çıkarılmasındaki Güçlük

Bilişim teknolojilerinin mali piyasalarda etkin olarak kullanılması, zaten teknik olarak anlaşılması zor olan mali bilgilerin, anlaşılmasını daha da güçleştirmiştir. Bunun sonucu olarak da, yapılan hilelerin fark edilmesi veya ortaya çıkarılması bazen tesadüflere kalmıştır. Enron olayını buna örnek olarak verebiliriz. Zamanın 7. büyük şirketi olan Enron 1996-2001 yılları arasında yapmış olduğu manipüle işlemlerle çok sayıda yatırımcıları aldatmış, bunun sonucu olarak da milyonlarca dolar kaynak israfı yaratmıştır. Enron iflas edince yapılan hileler ortaya çıkmış ancak geriye doğru yapılan düzeltmeler bir anlam ifade etmemiştir. Daha da önemlisi, Enron şirketinin bağımsız denetimini yapan Arthur Andersen isimli denetim firması, yapılan bu hileleri görmemiş veya fark edememiştir. Bunun sonucu olarak da 89 yıllık bir denetim firması piyasadan çekilmiştir (Cherly and Okcabol, August 2005:559).

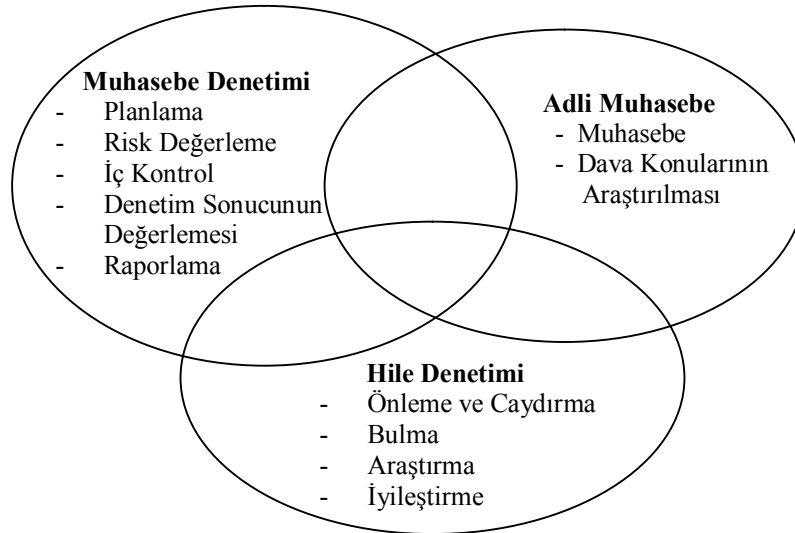
Aslında Arthur Andersen denetim firması denetim işlevini, yasaların veya denetim standartlarının kendisinden istediği şekilde yerine getirmiştir. Ancak, bu firmada görev yapan bireysel denetçilerin yetişme şekli ve tarzı günümüzde yapılan mali hileleri ortaya çıkarmaya müsait değildir. Muhasebe öğretilerindeki bu eksiklik Enron olayından sonra muhasebe-finans literatüründe uzun süreden beri tartışılmaktadır. Bu alanda faaliyet gösteren akademisyenlerin ortak kanaati, muhasebe- finans öğretisinin değişen çevre koşullarına ayak uyduramadığı ve mutlaka yeni bir yapılanmaya ihtiyaç gösterdiği şeklindedir (Cherly and Okcabol, August 2005:60).

Muhasebenin yeni bir olguya hemen ayak uyduramaması bu bilim dalının muhafazakârlığından ileri gelmektedir. Daha önceden de ifade ettiğimiz üzere, muhasebe gerek kayıtlarında gerekse raporlamasında yasal

hükümlere ve standartlara sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılık, yeni bir olgu karşısında muhasebeyi zor durumda bırakmakta ve esnek olmasını engellemektedir. Bu durum, çağımızda bu tip suçların geometrik ortalamayla artmasına ve çoğunluğunun da ortaya çıkarılmamasına neden olmaktadır.(Buckhoff and Schrader, 2000:135)

4. ADLİ MUHASENİN EĞİTİM BOYUTU

Adli muhasebecilik mesleğini kabul etmiş ülkelerde verilen bu eğitim, temelde muhasebe öğrenimi üzerine inşa edilmektedir. Aşağıda verilen şekil 1'de de görüldüğü gibi adli muhasebe eğitimi muhasebe öğretilerinden ayrı bir olgu değil, aksine muhasebe öğretilerinde bir üst noktayı oluşturmaktadır. Adli muhasebeci olarak çalışmak isteyen bir birey, temel olarak muhasebe eğitimini tamamlamak ve bu eğitimin üzerine yüksek lisans düzeyinde adli muhasebe öğrenimi görmek zorundadır.

Şekil 1: Adli Muhasebe Öğretisinin Oluşması

Kaynak: Education and Training in Fraud and Forensic Accounting, West Virginia University, 2007.

Adli muhasebeci adayları, almış oldukları eğitimle; inceleme, araştırma, analitik düşünebilme ve bunların sonucunda doğru şekilde yorumlayabilme yeteneğine sahip olurlar. Bu bağlamda adli muhasebeciler için; muhasebe teorileri, denetim, yönetim bilimi, işletme bilimi, iç kontrol sistemi, halkla ilişkiler, iletişim sistemleri, hile denetimi, temel bilgi teknolojileri, istatistik, psikoloji, sosyoloji ve kriminoloji ile ilgili tüm konuları öğrenmek oldukça önemlidir.

Adli muhasebe eğitimi alan bireyler, almış oldukları bu eğitimin sonucunda minimum düzeyde de olsa aşağıdaki verilen konuları öğrenmiş olurlar. Bunlar; (Owojori and Asaolu;2009: 185-186)

- Muhasebe kayıtları ve kullanılan muhasebe sistemini eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi ve bu kayıtların diğer mali datalarla ilişkisini kurarak; mali raporların işletme yönetiminin amaçları doğrultusunda hazırlanıp hazırlanmadığının tespiti.
- Hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasında kullanılan teknikleri öğrenme ve bu teknikleri azami düzeyde kullanabilme yeteneğine sahip olma, analitik düşünebilme kabiliyetini kazanma.
- İşletme tarafından hazırlanan mali bilgilerde uygunsuz bir durum varsa, bu durumu sezinleme.
- Gelişmiş soruşturma tekniklerini kullanarak, delil olarak kullanılacak dokümanları bulma ve bunlardan azami şekilde yararlanma.
- İnceleme aşamasında sayısal olmayan verileri de, sayısal veriler kadar kullanabilme yeteneği kazanma.
- Daha önce muhasebeciler tarafından hazırlanan raporları tekrar eleştirel bir gözle inceleme ve bu raporların hazırlanması sırasında gözden kaçanları ortaya çıkarma.
- Gerektiğinde, ilgili makamlara mali raporların hazırlanması sırasında yapılan hata ve hileler konusunda briefing verme.
- İşletme yönetimini veya bireyleri hile yapmaya iten nedenleri psikolojik olarak analiz edebilme yeteneğine sahip olma.
- İç kontrol sistemi hakkında uzman olma ve amaca uygun olarak kurulabilecek iç kontrol sistemlerini ortaya çıkarma.
- İşletmelerin çevreye verdikleri veya verebilecekleri ekolojik zararları önceden tespit etme ve bunların nasıl giderileceği konusunda ilgilileri bilgilendirme.
- Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi adli muhasebe eğitimi yüksek lisans eğitimine eş değerdir. Mesleğin yaygın olarak kullanıldığı Amerika, İngiltere ve Kanada'da, adli muhasebe eğitimi veren üniversitelerde, bu dalda eğitimini tamamlayan bireyler aynı zamanda geleneksel yüksek lisans diploması veya MBA mastarı yaptığı kabul edilmektedir.

Bu bağlamda ülkemiz açısından adli muhasebecilik eğitiminin nasıl olması gerektiğine baktığımızda; her şeyden önce bu adli muhasebecilik mesleği ile ilgilenen bireylerin 3568 sayılı yasaya göre mali müşavir olması veya olma hakkını kazanması gerekmektedir. Yine, bu ülkelerde verilen eğitimin süresi üniversite bazında çok küçük değişiklikler göstermesine rağmen, genelde 4 dönem (2 yıl) dir. Bu dönemlerde adli muhasebecilik meslek adaylarına verilen dersler ve bu derslerin dönem olarak dağılımı da aşağıda tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Adli Muhasebe Derslerinin Dönemlere Göre Dağılım

I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem	IV. Dönem
*Genel Muhasebe; teori, bilanço, gelir tablosunun yapısı, dip notlar ve mali analizler, *İşletme Bilimi, *Halkla İlişkiler, *Temel Bilgi Teknolojileri *Genel Psikoloji.	*Bağımsız Denetim; Bağımsız denetim kavram ve teorileri, mesleki şüphecilik, denetim standartları, denetim teknikleri ve delilleri, *İletişim Sistemleri, *Yönetim Bilimi.	*Hile Denetimi, * İç Kontrol Sistemi, *İstatistik, * Sosyoloji.	*Kriminoloji *Adli Muhasebe; Zimmet, Yolsuzluk, Mali Tablolarda yapılan Manipülasyonlar, *Dijital Ortamda Yapılan Hata ve Hileler

Yukarıda verdiğimiz tablo mesleğin yaygın olarak icra edildiği ülkelerde üniversitelerde verilen adli muhasebecilik mesleğine yönelik dersleri içermektedir. Ülkemizde de, üniversitelerin sosyal bilimler enstitüleri, yüksek lisans programlarının bir tanesini de adli muhasebecilik programına ayırması gereklilik halini almıştır. Çünkü, bu gün gelişmiş ülkelerde faaliyet gösteren bu mesleğin, çok yakın bir zamanda da diğer ülkelerde dolayısıyla ülkemizde de görüleceği aşikardır.

5. SONUÇ

Teknolojideki ilerleme, haberleşme ve iletişim ağının sürekli olarak gelişmesi hukuka aykırı fiillerin anlam ve boyutlarını etkilemiş ve yeni beyaz yaka suçlarının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Bu yeni suç yöntemlerinin ortaya çıkması dolandırıcılık suçlarının tespiti ve takibi için salt hukuki bilgi yeterli olmadığı da ortaya çıkarmıştır.

Teknoloji ve iletişim araçlarının hızla ve sürekli olarak gelişmesi hiç şüphesiz hukuka aykırı fiillerin ve failerin takibini kolaylaştırmasına rağmen aynı ölçüde hukuka aykırı fiillerin tespitini ve sonuçlandırılmasını da güçleştirmiştir. Bu olgu, bu mücadeleyi yapan yetkili ve görevli tarafların eskiye göre daha teknik ve özel bilgiye sahip olmasını zorunlu hale getirmiştir.

Hukuk doğal olarak bir olayın takibi ve sonuçlandırılmasına katkıda bulunabilecek, her alanda uzman kişilerden görüş alabilecektir (CMK m. 67/6, HUMK tasarı m. 297/1). Bir yargı mensubu için genel olarak muhasebe ve finans konularına ilişkin dava dosyasının hazırlanması, davanın yürütülmesi ve sonuçlandırılması sürecinde uzman bir kişinin bilgilendirmesine ihtiyaç vardır. Çünkü günümüzde mali alanlarda yapılan hile ve manipüle işlemlerin ortaya çıkarılması salt hukuk bilgisiyle imkânsızdır. Dolayısıyla, adli muhasebecilerin bilgi ve tecrübelerinden yararlanmak bir keyfiyet değil zorunluluktur. Bu yönüyle adli muhasebenin bilimsel görüş çerçevesindeki rolü ve önemi göz ardı edilemez.

Adli muhasebeci, 3568 sayılı yasaya göre mali müşavir olma hakkını kazanan kişilerden yüksek lisans eğitimini alanlar olabilir. Adli muhasebecilik mesleğinin uygulandığı Amerika ve Avrupa ülkelerinde adli muhasebeci MBA olarak tanımlanan yüksek lisans eğitiminden sonra sertifika sahibi olabilirler. Lisansüstü eğitimin nedeni ise, adli muhasebecilik mesleğinin yapısından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

1. AKTAŞ, H. ve G., Kuloğlu, (Mayıs 2008), “Adli Muhasebe ve Adli Muhasebecilik Mesleği” *Muhasebe ve Denetim Bakış*, Y:8, S: 5, 101-119
2. BAIRD, J. E. and R., Zelin, C., (2008) “Understanding Employee Perceptions of Fraudulent Activities and Their Propensity to Report Those Activities Using Anonymous Tip Lines: The Influence of Fraud Type, Perpetrator Gender, and Observer Demographics”, *Southern Business Review*, Vol: 33, 1, 2.
3. BOZKURT, N. (Ekim 2000); “Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Yeni Bir Alan Adli Muhasebecilik”, *Yaklaşım*, Y:8, S:94, 56-61.
4. BUCKHOFF, T. and R., Schrader (2000), “The Teaching of Forensic Accounting in The United States”, *Journal of Forensic Accounting*, Vol:1, S: 135-146.
5. LEHMAN, C.R. and F., (Okcabol August 2005), “Accounting For Crime” *Accounting*, Vol:16, P: 558-572
6. CRUMBLEY, L (1995), “Forensic Accountants Appearing in the Literature”, *New Accountant*, Glen Head, V:10, Is:7, 23-25
7. İİGABRIELE, J.(July/August 2008), “An Empirical Investigation of Relevant Skills of Forensic accountants”, *Journal of Education For Business*, Vol:83, Issue:6, P: 331-338
8. DÖNMEZER, S.(1987) "Ön Tasarı Hakkında Genel Bilgi", *Ekonomik Suçlar ve Ceza Kanunu Ön Tasarısı Sempozyumu*, 17-18 Nisan 1987, İTO. Yayın No: 19, 20
9. GOLDMAN, M. (Summer 2008, “Forensic Investigation of a Professional Practice”, *American Journal of Family Law*, Vol: 22, Issue:2, P:69-73
10. KİRACI, M.(Ocak 2005), “Hile ile Riskin Değerlemesinin ve Hileleri Bulmanın Denetim Etkinliğindeki Rolü ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Denetim Bakış*, Y:4, S:14, 103-126
11. MANNING, G. A.,(2000) *Financial Investigation and Forensic Accounting*, Florida

12. OWOJORI, A.A. and T.O., Asaolu. (2009), “The Role of Forensic Accounting in Solving the Vexed Problem of Corporate World”, *European Journal of Scientific Research*, Vol:29, No: 2, P: 183-187
13. ÖNDER, T.(2001),*Batan Bankalar, Bağımsız Denetim ve Meslek Ahlakı*,Beta Yayınları, İstanbul.
14. PAZARÇEVİREN, S.Y.(Ocak 2005), “Adli Muhasebecilik Mesleği”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C:1, S:2, 1-19.
15. SALTOĞLU, M.(Eylül 2003), “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği” *Muhasebe ve Denetim Bakış*, Y:3, S.10, 107- 116
16. SINGLETON, T. ve Diğerleri,(2006) *Fraud Auditing and Forensic Accounting*, New Jersey
17. SPK, 2002- 2008 Faaliyet Raporları
18. TMSF, (Ekim 2009), *Raf Temizliği, İmar Bankası*, Artus Basım, İstanbul.
19. USUL, H.(2007), *Davranışsal Muhasebe*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti.
20. ZAİF, F. (2004), “Muhasebe Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar”, *XXIII. Muhasebe Eğitim Sempozyumu*, Antalya
21. WEST VIRGINIA UNIVERSTY (March 2007), *Education and Training in Fraud and Forensic Accounting: A Guide for Educational Institutions, Stakeholder, Faculty and Students*, Unpublished Report.
22. www.masak.org.tr; (15.09,2009)
23. www.pwc.com, (26.08.2009)
24. RESMİ GAZETE, Tarih: 01.06.2005, Sayı: 25832.
25. RESMİ GAZETE, Tarih 04.07.1927, Sayı 622.
26. RESMİ GAZETE, Tarih 17.12.2004, Sayı 25673.